

דיני תורה בעניינים הנוגעים לדיני ממונות הרב אליעזר וייל

ראשי פרקים:

א. דין תורה א' - קביעת המוחזק בממון המוטל בספק

1. הבהרת השאלה

2. התיחסות

(א) ראיות הצדדים

1) ראיות הישוב באמצעות ג' - דין "חנוני על פנקסו", ובאיזו מידה

מהווים רישומי הנה"ח ראיה:

2) ראיות א':

(ב) מי המוחזק בדין זה?

1) דעה א':

2) דעה ב':

3) דעה ג':

3. החלטות

ב. דין תורה ב' - "היורד לשדה חברו שלא ברשות" ב"שדה העשויה ליטע"

1. השתלשלות הדברים

(א) סיכום טענות ר' בשם הישוב

(ב) סיכום טענות משפחת מ'

2. התיחסות

3. החלטות

א. דין תורה א' - קביעת המוחזק בממון המוטל בספק

דין ודברים בין גזברות האגודה השיתופית והנהלת החשבונות שלה באמצעות ג', גזבר הישוב, לבין א', חבר הישוב, בשאלה מי המוחזק בממון המוטל בספק שביניהם.

שני הצדדים קבלו על עצמם לראות בי בורר הן לדין והן לפשרה, ולבצע את הבוררות על פי הצעתו. ברצוני להקדים ולומר שאעפ"י שסכום ההתדינות אינו גדול עמדה לנגד עיני הדרכת חז"ל: "יהא חביב עליך דין פרוטה כדין של מאה מנה" (סנהדרין ח' עמ' א'), ונעשה מאמץ ניכר לרדת לעומק הדין כולל התייעצויות עם דינים מומחים וגבית עדויות מכל מי שהיה יכול לתרום לבירור הספק העומד בפנינו.

הבהרת השאלה

באגודה שיתופית זו שעברה תהליכי הפרטה חייבים כל החברים העובדים עבודות חוץ להעביר את משכורתם דרך קופת הישוב, וזו מזכה את החבר בכרטיסו הנמצא אף הוא בהנהלת החשבונות של הישוב.

באלול תשנ"ו החל א' לעבוד כאיש מכירות אצל אדם שלישי. כדי להעביר את הכנסת עבודתו לקופת הישוב היה א' מדווח להנהלת החשבונות על מה שמגיע לו, וזו היתה מוציאה חשבוניות לאדם השלישי עפ"י דיווחי א', ומחיבת את כרטיסו של האדם השלישי, ומזכה בו זמנית את כרטיסו של א' כאלו כבר שילם האדם השלישי. ביום י"ד שבט תש"ס הראה כרטיסו של האדם השלישי יתרת חובה בסך 3,510 ש"ח.

לטענת ג' לא שולם סכום זה כנגד חשבוניות שהוצאו. אמנם אין ג' יכול להצביע על חשבונית ספציפית שלא שולמה. א' מצידו מעיד שאותו אדם שלישי העביר דרכו את כל חובותיו לישוב והוא, א', היה מפקידו או בידי ג' או בידי אחד מעובדי הנהלת החשבונות לפעמים בהמחאות ולפעמים במזומן.

מסיבות שג' לא הצליח להבהיר התביעה על חוב זה אף שנוצרה בתשנ"ז או בתשנ"ח מתבררת רק עכשיו (חורף תש"ס). א' מצידו לא נהג לבקש קבלות, ואף לא ניהל רישום עצמאי של תקבולים ותשלומים לקופת הישוב, זאת בשל האמון בין הצדדים. ג' מצידו מודה גם הוא שאין נוהל מוטמע של מסירת קבלות על כל תשלום מזומן, ואינו שולל באופן טוטאלי קבלת מזומנים שלא נרשמו.

נתבקשתי הן ע"י ג' והן ע"י א' לדבר עם עובדי הנהלת חשבונות על מנת שיאשרו את טענותיהם.

בענין זה נשמע קול ברור מעובדי הנהלת חשבונות שבאו במגע עם כרטיס זה שבמשך זמן רב יודעים על אי סדרים בכרטיס. אחד העובדים טוען שהתריע על כך בכתב לפני ג'.

לסיכום :

ג' תובע את א' לשלם 3,510 ש"ח יתרת חובו של האדם השלישי כפי שמופיע בכרטיסו.

א' טוען שכל חובותיו של האדם השלישי שולמו והועברו אישית על ידו לידי ג' או לידי עובד הנהלת חשבונות.

התייחסות**ראיות הצדדים**

כלל גדול בדין הוא "המוציא מחברו עליו הראיה" (שו"ע חושן משפט שצ"ב, ב' - ג' ועוד מקומות) וגם בנידון דידן זוהי שאלת המפתח. אעפ"כ אנו מבקשים קודם לקביעת שאלה מרכזית זו לדון בעצם ראיותיהם של הצדדים.

ראיות הישוב באמצעות ג' - דין "חנוני על פנקסו", ובאיזו מידה מהווים רישומי הנה"ח ראיה:

מעיון בכרטיסו של האדם השלישי ניתן לראות בצורה ברורה שתשלומים שהגיעו להנה"ח נרשמו פחות או יותר כסדר. ונוכל אולי לומר שעצם העובדה שהכרטיס מורה חובה היא עצמה ראיה?

בשו"ע חושן משפט סימן צ"א, ה' כותב המחבר:

"יש לדון עפ"י פנקסו של אדם שרגיל לכתוב בו עניניו, ואפילו להוציא מיתומים קטנים היכא דיש רגלים לדבר, שמה שכתוב בפנקס הוא אמת".
מה הם "רגלים לדבר"? בערוך השולחן סימן צ"א ח' כתב:
"ודוקא בפנקס המדוקדק אבל בפנקס שאינו מדוקדק אין ראיה ממנו...".
ובש"ך שם ס"ק כ"ח מביא את דברי הרא"ש שהפנקס מהוה ראיה:
"...דווקא באדם שכותב מיד כל עסק שעושה בפנקסו המונח לפניו. אבל אם דרכו לפעמים לשהות עד כתיבתו, אפשר ששכח ולא כתבו בפנקס".
(וכן הוא בנתיבות המשפט ס"ק י"ז שם).

ומכיון שעפ"י עדויות שקבלתי מאנשי הנה"ח גם "שוהים" לפעמים ברישום, וגם אין ודאות סבירה שהפנקס מדוקדק לגמרי וגם ג' אינו שולל אפשרות כזו בודאות עלינו לומר שאין לגי ראיות להוכחת טיעונו.

ראיות א':

א' אינו מתימר לטעון שיש באפשרותו להוכיח את טענותיו אולם הוא טוען שזמן התביעה כשנתיים אחרי הוצרות החוב (אם נוצר) מכבידים על יכולתו לשחזר את תשלומיו ובמיוחד שהוא זוכר שהאדם השלישי שילם את כל החשבונות והעביר כספים במזומן לפחות פעמים ואולי גם שלוש. האדם השלישי עצמו גם טען כך בפני. (בכרטיס עצמו מופיע רק רישום אחד של מזומנים).
מכאן שלשני הצדדים אין ראיות להוכחת טיעוניהם.

מי המוחזק ברין זה?

מכיוון שלשני הצדדים אין ראיות כדברינו לעיל, ו"המוציא מחברו עליו הראיה", הרי דינה של התביעה תלוי בשאלה מי המוחזק בממון. במבט ראשוני נראה כאילו א' הוא המוחזק שהרי ג' תובעו לשלם ואם כן מוציא הוא ביחס אליו.

אמנם ג' העיר על כך שאילו היה הנוהג שמזכים את א' רק על סמך תשלום בפועל של האדם השלישי היה ניתן להסכים עם כך שא' הוא המוחזק. אולם כיון שא' זוכה מראש קודם לתשלום, אין אנו יכולים לקבוע כך בפשטות שהרי א' לא זוכה בסכום התביעה עצמו, אלא בכסף של הישוב על דעת שכספי האדם השלישי יגיעו לישוב.

לצורך בירורה של שאלה זו נשאנו ונתנו עם כמה מחשובי הפוסקים שהציגו בפנינו כמה דעות בפתרון שאלה זאת.

דעה א':

המוחזק ייקבע עפ"י בדיקת מצב כרטיסו של א' ביום שהתעורר הספק. אם כרטיסו האישי של א' בניכוי סכום המריבה בחובה - הרי הוא מוחזק, ועל ג' חובת הראיות. ואם הוא בזכות - הרי ג' מוחזק ועליו חובת הראיה.

דעה ב':

מכיוון שא' היה אמור לברר תביעתו אצל האדם השלישי והוא בעל דברים של ג' המוחזק האמיתי בענין זה, הוא האדם השלישי. אלא שגם הוא וגם א' מעידים שהכסף עבר דרכם לג', וא' מילא בזה שליחות, ו"חזקה שליח עושה שליחותו" (שו"ע אבן העזר ל"ה י"א).

אמנם הש"ך שם ס"ק כ"ח מעיר עפ"י הגמרא בגיטין ס"ד ע"ב, שחזקה זו אמרינן לחומרא ולא לקולא ואם כך א' הוא המוחזק.

דעה ג':

מכיון שבדין זה קשה מאד לקבוע מי המוחזק, יש לדמות זאת למקרים שבהם אומרים "שודא דדיני" וכגון מה שאמרו בכתובות פ"ה ע"ב בענין שכיב מרע שאמר "נכסי לטוביה". ואחר שמת באו שני טוביה (שניהם קרובים, שניהם שכנים, שניהם חכמים). שבזה הלכה "שודא דדיני" כלומר שהדינים יקבעו בזה לפי אומדן דעתם. (עיין שם ברש"י ובתוס' ד"ה "שודא" השיטות השונות). וכן הביא בספר "דיני ממונות" ח"ב עמ' תכ"ה בשם רבינו ירוחם והרדב"ז ש"כל דליתא למיקם עלה דמילתא כשני שטרות היוצאים ביום אחד - "שודא דדיני".

החלטות

- א. מכיון שבעלי הדין קבלו דעתי הן לדין והן לפשרה אני בוחר ללכת על פי הדעה השלישית על פי אומדן דעתי אך לא כמכריע בין הדעות.
- ב. מכיון שלשני הצדדים אין ראיות ומאידך לג' אחריות מרובה משל א' לנהל חשבונות מדויקים, להתריע על אי תשלום חשבונות בזמן וכו' הרי עיקרה של תביעתו דינה להידחות.

ג. כיון שא' העמיד עצמו תחת האדם השלישי בהעידו שהוא קבל לידיו את תשלומיו על מנת להעבירם ליישוב, אילו היה ג' תובע ישירות מהאדם השלישי היינו מצפים ממנו שיהיה מסוגל להוכיח את תשלומיו באמצעות קבלות וכו' וכן מצופה גם מא' שיהיו לו אם לא קבלות, לפחות רישומים כלשהם על תשלומיו.

אשר על כן א' יבטא אחריות זאת בתשלום 20% מסך התביעה שהם 702 ש"ח לג'.

"והאמת והשלום אהבו".

ב. דין תורה ב' - "היורד לשדה חברו שלא ברשות" ב"שדה העשויה ליטע"

דין ודברים בין מזכירות הישוב באמצעות ר' (מזכיר) ובין משפחת מ' בשאלה על מי חלה חובת תשלום עבור התקנת מזגנים בבתי עמידר החדשים בישוב לחברה המבצעת.

הצדדים קבלו על עצמם לראות בי בורר ולבצע את הבוררות עפ"י הצעתי. גם נציגי החברה המבצעת הביעו הסכמתם לכך.

השתלשלות הדברים

לצורך הבנת השאלה נפתח בתיאור נוהל התקנת המזגנים בבתי עמידר. כל משתכן רשאי להתקין לעצמו מיזוג כראות עיניו. עמידר משתתפת בהוצאות ההתקנה בסך של 13,000 ש"ח המגיע ישירות למתקיני המיזוג אלא שמנקה לעצמה עמלה ובפועל מעבירה רק 12,467 ש"ח לכל משפחה. הפער בסך 533 ש"ח נופל על המשפחה המתקינה.

כמו כן בשל רמת ביצוע גרועה לא נעשה חיבור מתאים לחדר ביטחון והחברה המבצעת נאלצה להרכיב רכיב נוסף בעלות נוספת של 941 ש"ח. חוב זה 1474 ש"ח לא שולם לחברה המבצעת עד היום. משפחת מ' מודה שתשלום של 533 ש"ח דמי העמלה חלה עליה. ההתדינות אם כן היא, על מי חלה חובת התשלום של 941 ש"ח. יצוין גם שהחברה המבצעת אינה יודעת לומר מי הזמין את ביצוע העבודה. משפחת מ' לדבריה כלל לא יודעת כיצד הגיעו המתקינים וגם ר' המזכיר לא ביצע הזמנה זו. העבודה אם כן נעשתה "מאליה".

לשאלה זו משמעות משנית בלבד, היות וכל הצדדים מסכימים שיש לשלם סכום זה לחברה המבצעת. ר' בשם המזכירות טוען שחוב זה נופל על משפחת מ' כיון שכך נהגו לגבי כל המשפחות. בעלי הדירות שילמו כבעלים, והמשתכנים השוכרים את הדירות מעמידר, שלמו בלית ברירה כיון שעמידר התנערה מאחריותה לתשלום זה.

משפחת מ' טוענת בתגובה לכך שבעת הגיעה לישוב לא הודיעו לה על שום תשלומים שעליה לשלם. משהתענינו אצל שכנים נודע להם שאלה שילמו סך של 533 ש"ח בלבד - הפרש עמלת עמידר. במיוחד רואה משפחת מ' את עצמה דומה למשפחת א' ששלמו רק סכום זה. ר' מכחיש דברים אלו ומדגיש שבעיקרון כל המשתכנים שילמו בעצמם את מלוא הסכום. משפחה אחת שחברה באגודה השיתופית קבלה את הסכום מהאגודה על פי תקנותיה.

משפחת א' שהגיעה כמה חודשים יותר מוקדם וסבלה סבל רב בשל העדר מיזוג וטלפון ראה הישוב לנכון לפצותם על הסבל שנגרם להם ובשום פנים אין ללמוד ממקרה חריג על משפחות אחרות.

משפחת מ' עומדת על דעתה שהיא חשה עצמה חריגה ביחס למשפחות האחרות שהגיעו לישוב יחד אתה, גם הם סבלו מהעדר טלפון. כמו כן טוענת משפחת מ' שלא ברור כמה זמן תשאר בישוב ומדוע עליה לשלם סכום שלא יהנו ממנו בעתיד.

סיכום טענות ר' בשם הישוב

דין משפחת מ' כדין כל משפחה לשלם בעצמה את הפרשי העלויות של הרכבת המיזוג. כל מקרה אחר היה חריג לגופו של ענין ומקרה.

סיכום טענות משפחת מ'

איש לא הודיע על חובת תשלום זו, הטלת התשלום עליה מפלה אותה לרעה לעומת המשפחות הנוספות שהצטרפו לישוב באותו זמן. כמו כן אעפ"י שלא סבלו מהיעדר מיזוג, סבלו מהיעדר טלפון. כמו כן קיימת סבירות ששהות המשפחה בישוב לא תארך.

התיחסות

מעיקר הדין חייבת עמידר לשאת בכל העלויות של חיבור חדר הביטחון למיזוג כיון שהיא בעלת הנכס. וכן מבואר בשו"ע חושן משפט סימן שע"ה, א', בדין היורד לשדה חברו שלא ברשות, שאם היא שדה העשויה ליטע, נוטלים מבעל השדה. ובית ללא מיזוג בבקעת הירדן הוא ודאי בגדר "שדה העשויה ליטע", ולמעשה עמידר הרויחה מהשבחת הנכס שלה. אלא שעמידר אינה מעוניינת לשאת בתשלום, ומצידה "שיפרקו" את המיזוג. וזה דומה למבואר שם בסעיף ב' ש"אם אמר בעל השדה לנוטע עקור אילנך ולך - שומעין לו".

משפחת מ' ודאי אינה מעוניינת בפירוק המיזוג לכן היא נכנסת תחת עמידר כאחראית לתשלום במקומה. מה שלא הודיעו על חובת התשלום למשפחת מ' אמנם אינו נוהל תקין, אולם אינו פוטרם מתשלום כפי שבארנו לעיל.

כמו כן טענת אי השויון אינה טענה כל עיקר, כי גם לו היה ר' מודה לטענת אי השויון הרי עפ"י המבואר בחושן משפט סימן ב', יש מצבים שבהם מנהיגות הקהל רשאית לתקן תקנות "במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי" (באופן שיש רווח לאחד והפסד לאחר) כל שזה מנהג המקום (כמבואר שם בפתחי תשובה ס"ק ה') ק"ו שיכולה מנהיגות הקהל להעניק הטבות והנחות, וכך נוהגים בכל המדינה. אלא שכאן אין אנו נזקקים לכך שהרי ר' מכחיש את אי השויון וטוען שכולם חויבו בתשלום, פרט למי שהוחלט להוציאו מהכלל מטעמים שהוסברו לעיל. ולכן יש לכאורה צדק בטענת משפחת מ' שגם הם סבלו מהעדר טלפון. כמו כן תוכל משפחת מ' לתבוע ממחליפה השתתפות בהוצאות ההתקנה אם תעזוב את הישוב תוך זמן קצר.

החלטות

- א. בשבח הפשרה: כתב השו"ע בחושן משפט סימן י"ב, ב': "מצוה לומר לבעלי דין בתחילה הדין אתם רוצים או פשרה... וכל ב"ד שעושה פשרה תמיד הרי זה משובח...". ומבאר הסמ"ע שם... בס"ק ח' ו-ט': "מדכתיב 'אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם' איזה משפט שיש בו שלום? זו פשרה... כי נוח לחברו שיוותר דבר מה לבעל דינו כדי שיתווך השלום ביניהם".
  - ב. מכיון שהסכום העומד לדיון בין הצדדים הוא 941 ש"ח שחלקו צריך להיות משולם גם ע"י ר' (אם מכוח הדין ואם מכוח נכונותו להתפשר) הרי שר' ישתתף בתשלום זה בסך 350 ש"ח.
  - סה"כ תקבל החברה המבצעת את המגיע לה בסך 1474 ש"ח - משפחת מ' תשלם 1124 ש"ח (533+591). ר' בשם הישוב ישלם 350 ש"ח.
  - ג. החברה המבצעת שותפה לאחריות לאי הסדרים ומשום כך לא תבעה ריבית והצמדה. כמו כן הודיעה שתתרום 30% מסכום המריבה למטרות צדקה.
  - ד. במקרה ומשפחת מ' תעזוב את הישוב תשא ב-25% מהוצאות ההתקנה עבור כל שנת שהות בישוב. מחליפה ישלם את יתרת הסכום ישירות למשפחת מ'.
  - ה. ר' בשם הישוב יגבה את משפחת מ' כלפי מחליפה ואף יודיע לה על כך, אולם הדין ודברים בענין זה יהיה בין משפחת מ' למחליפיהם.
  - ו. מומלץ לאשר נוהל זה או אחר כלפי כל דייר שיעזוב תוך זמן קצר מהגיעו לישוב.
- "והאמת והשלום אהבו".